

A BMC Opus Jazzklubjában 2019. április 17-én Dukay Barnabás, Grecsó István és Kovács Tickmayer István lépett fel. A program második részében csatlakozott hozzájuk Kalafszky Adriána szoprán énekesnő. A teltházas koncertet a közönség nagy tetszéssel fogadta. Így szólhat egy mínuszos hír, de valóban ez és így történt? Ennyi? Hát bizony nem.

Kezdjük előlről.

Helyszín, időpont, fellépők mint fentebb. Grecsó István és Dukay Barnabás közös zenélései – akár kettesben, akár

egy-két további muzsikussal társulva játszanak – rendre olyan események, amikor kilépnek minden konvencióból és egy autonóm univerzumban helyeznek el irányjelzőket. Ennek nagyszerű dokumentumai a *Hátrahagyott dolgok apály idején* és az *Esszék* című CD-k. (Koncertjeik többségét is örzi hangfelvétel, de ezek a szélesebb közönség számára egyelőre nem hozzáférhetőek.) Kovács Tickmayer István a 3 CD-t tartalmazó *Esszék Várákozás* című lemezén már alkotótársuk volt, így előzetesen lehetett sejteni valamit arról, milyen karakterű zene várható ezen az estén. Ellazulós, könnyed kikacsolódásra bizonyosan nem számított senki. Dukay, Grecsó és Tickmayer zenéje invitálás az ismeretlenbe. Az előadók inkább médiumok, révkalauzok, akik kaput nyitnak és utat kínálnak abba a spirituális térbe és állapotba, ahol ők otthonosan mozognak. A művészet legeredetibb funkcióját ássák ki a romok alól, a kapcsolatteremtés lehetőségét a mindennapi lét forgácsaitól, szilánkjaitól távolabb húzódtott teljességgel. Ez a tökéletes, diagonális ellentéte a kultúripar által kíméletlen erőszakossággal tölt kikacsolódás koncepciónak. Micsoda abszurd, ha jobban belegondolunk. Villanásnyi földi létünknek abban a részében, amit nem a megélhetési kényszer nyomása alatt végzett munkával töltünk, kikacsolódunk, ami nem mást jelent, mint hogy ezúttal fogyasztóként pörgetjük a gazdaságot, szemünkön, szánon, fülünkön és minden érzékszervünkön keresztül tömik belénk az előre gyártott, és többnyire tényleg szépen, kívánatosan csomagolt kikacsoló tápot. Brojler ember. Nagyüzemi embertartás. Fogyasztógyár. És hol marad a bekapcsolódás? A bekapcsolódás a lét teljességének áramlásába? Ja, erre nincs igény, nem kívánatos, amúgy pedig deviáns maga a gondolat is. És mindezek ellenére. És mégis. Rendre akadnak olyan művészek korunkban is, akik igyekeznek lyukat ütni azon az elképesztő sűrűségű és szilárdságú, információnak nevezett zörejből, hiábavalóságokból, mesterségesen gerjesztett ócska vágyakból, konyhakész, vacak

Németh Zsolt 83

ISMERETLEN CSILLAGKÉPEK ALATT

Bevezető egy

koncertbeszámolóhoz

nézetekből, agresszív manipulációból szőtt hálón, ami a földbe passzíroz bennünket és elzárja az Eget csakúgy, mint önünknek azt a részét, ahol az Ég felé pillantás igénye él. Egy aprócska rést, nyiladékot verni, amin át kisorsranhat a lélek, a szellem igazi otthona felé, megmártózni, megtisztulni, hogy csillámokkal borítva térhessen vissza, és a tapasztalás, az élmény hatása még sokáig vele maradjon. Művészeket mondtam, de akik ennek jegyében alkotnak, legalább annyira papok, misztikusok, látók, lelki vezetők, olyanok, akik megszabadultak a nagy háló alatt kizárólagos érvényességet vindikáló és erőszakoló látás- és érzékelésmódtól, és ezt az új érzékenységüket hozzáférhetővé teszik mások számára is. Szépen és egyértelműen beszélt erről pl. Mark Rothko: „A képeim előtt síró emberek ugyanazt a vallásos tapasztalatot élik meg, mint én, amikor festettem őket”.¹ Dukay Barnabás darabjainak címével segít tájékozódni abban, honnan érkezik az inspirációja és hova tart a zenéje. (*A Pantokrátor szentjei körében – részlet egy angyalkoncertből; A szentháromság hallomása; Hallomások a fényről és a szeretetről*) A hallomásnál érdemes megállni egy pillanatra². Elmondása szerint Dukay ezt zenei műfajként értelmezi. Etimológiájában a látomás, a fizikai paraméterekkel és köznapi racionalitással nehezen verifikálható vízió párja hang alakban, üzenet, észlelet, ami fogalmakkal csak nehezen megragadható, jelentésére, értelmére homály borul, ezáltal azonban éppen a verbalitáson túli tartalmakat fedhet fel. A homályban felsejlő, amúgy megnevezhetetlen alakzat mégis mérhetetlenül több, mint a nem-látás és nem-hallás. Dukay és Grensó évek óta nagyszerű társak az ilyen szertartás-zenék létre segítésében. Alkotói módszerük következetesen a valós idejű komponálás, koncertjeiken és lemezfelvételeiken soha nem használnak kottát, de szóban sem egyeztetnek zenei szerkezetekről, formákról. Ezzel tudatosan vállalják az alkalomnak, pillanatnak kitettség kockázatát, ami része minden spontán zenélésnek és könnyen vezethet ürességhez, összeomláshoz. De náluk ilyen még soha nem következett be. És erre most sem tudok jobb magyarázatot adni, mint amivel már korábban kísérleteztem.³ Tulajdonképpen kevés azt mondani, hogy elmélyülten figyelnek egymásra. Sokkal inkább arról lehet szó, hogy belépnek egy közös spirituális térbe és az ottani hallomásokat formálják hangszereik (instrumentumaik) segítségével zenévé.

Hagyjuk azonban a csevelyt, térjünk vissza lassan az Opus Jazz Klubba, mert kezdődik a koncert, amelynek első része a *Várazás* címet kapta a programban. Az egybegyűltek többsége tudta, mire készülhet, azért jöttek el. Talán meglepetésre is számítottak, hiszen a fellépők egyik védjegye az új és új kifejezésformák folyamatos keresése. Izgalmas kérdés volt az is, hogy a program második részében Kalafszky Adriána klasszikus énekesnő csatlakozása milyen irányba mozdítja el a zenét.

A koncert úgy kezdődött, ahogyan más hangversenyek befejeződni szoktak. Ami másutt a lecsengés, a feloldás, az elengedés, a visszatérés, a belépés a zene utáni csendbe, ez a zene onnan indult. Azért érdemes figyelni a kezdetre, mert ez alkalommal nem teljesen spontánul, a pillanatnyi hangulat és ihlet hatására alakult így, hanem zenészek a fellépésre készülve egyetértettek abban, hogy nem a *Várakozás* lemez világát reprodukálják, élesztik fel, hanem inkább túllépnek rajta, mégpedig úgy, hogy az intenzitás, a tempó szempontjából erős, önmaguk állította korlátok között maradnak. Sokat sejtetett, amit Dukay Barnabás mondott a koncert előtti hetekben: „nem akarok én most úgy zongorázni, mint mások [...] legfeljebb néhány hangot [...] valahogy úgy lesz, mintha ott sem lennék”. Indul. Egy hosszan tartott hang a zongorán, majd aláúszó bűgás, erre egy-egy újabb zongora billentés, ritkás hangok. Az elektronika bőgőket idéző halk zúgása. Kinyílt a kapu, ahol a hallgató át-léphet egy másik univerzumba. Az idő visszavétele. „Telik, de nem múlik.”⁴ S ha mégis méricskéljük, támaszul használva a külső időt egy ilyen lehetetlen vállalkozáshoz, amikor szavakkal közelítünk az ismeretlen nyelven szóló zenéhez, azt rögzíthetjük, hogy a nyolcadik perc-ben csatlakozik a harmadik hangszer, Grensó klarinétja. A diád triáddá bővül, megsokszorozódik a lehetséges interakciók száma, egyúttal felágaskodik a veszély, hogy az eddig alig érzékelhető, éteri anyagból szőtt szerkezet roncsolódik, beroskad. De persze nem így lesz, hanem újabb finom mintázatokkal folytatódik a bővülése, hang-ról hangra lépve tovább, jószerivel ismétlődő motívumok nélkül.

Itt most önkényesen megnyomom a szünet gombot és egy kis kitérőt szeretnék tenni. A színpadon egy trió játszik. Gyakori formáció, igényes kifejezési lehetőség a jazzben, a klasszikus és a kortárs zenében egyaránt, de míg az utóbbi két műfajban jellemzően megkomponált, kottába rögzített és kottából játszott darabokat jelent, a jazzben a megírt témák nyújtanak kapaszkodót a muzsikusoknak, ahonnan elemelkednek a rögtönzéseikkel és ahova visszatérnek a szólók után. A jazz másik jellegzetessége, hogy a legutóbbi idők kísérletező irányzataiig nem mondott le a ritmus alapokról, még akkor sem, ha olyan totális zenét adnak elő, ahol gyakorlatilag minden hangszer szólót játszik, mint pl. Ornette Coleman, David Izenzon és Charles Moffett 1965-66-os lélegzetelállító triója, vagy Anthony Braxton, Milford Graves és William Parker *Beyond Quantum* című lemeze, hogy csak két példát említsek. De ezekbe a keretekbe nemcsak lehetetlen begyömöszölni az Opus színpadán szóló zenét, igazából az érintkezési pontok is csekélyek. Nem ritmus alapokon és rögzített

témák körül szerveződik, így a hangzásban semmi hasonlóságot nem mutat a jazzel. Ha valamit, akkor leginkább a kortárs zenét idézi, ettől azonban a teljes spontaneitás választja el. Mitől működik mégis? A színpadon tehát három zeneszerző, akik nem mellesleg kiemelkedő hangszeres tudással is bírnak. Dukay Barnabás a kortárs zene rejtélyes és rejtőzködő mestere, aki következetesen építi saját autonóm zenei világát, emellett pedagógus és – ez ugyancsak fontos – eredeti gondolkodó. Kovács Tickmayer István ugyancsak klasszikus képzettségű muzsik, tanult zongorázni, nagybőgőzni és zeneszerzésből diplomázott. Érdeklődési területe rendkívül széles, pályája során dolgozott GidonKremerrel és Kurtág Györggyel, de gyökeret eresztett a jazzben is. Már a 80-as évek végétől kapcsolatban állt Szabados Györggyel, ami nyilvánvaló hatással volt zongorázási stílusára és gondolkodásmódjára is. Ekkorra datálódik barátsága Grencsó Istvánnal, akivel az évek során számos emlékezetes felvételt készítettek. Grencsó munkássága sem értelmezhető a Szabadossal töltött időszak nélkül, és ma azon kevesek közé tartozik, akik hitelesen igyekeznek életben tartani Szabados szellemiségét. Emellett átszűrte magán a teljes jazz avantgárdot és ezekből az elemekből, hatásokból formálta saját, mással össze nem téveszthető stílusát, nyelvét, játékmódját, ami ma már önálló fejezete napjaink zenéjének. Egy ideje olyan új kifejezésformákat keres, amik túlmutatnak az avantgárd hagyományos eszköztárán, és ehhez lelt ideális társra Dukay Barnabásban. A pillanatnyilag állóképpé merevített színpadon ott gomolyognak mindezek az előzmények – Kurtágtól TheloniousMonkon, Szabadoson és Braxtonon át a Dukayban élő, Ockeghemtől, Bachtól Liszt és Satie érintésével a kortársakig ívelőzenetörténetig – készen arra, hogy új formát nyerjenek.

Könnyen lehetne ebből nagy katyvasz, ha mindenki erőnek erejével a magáét nyomná. Kotta és elfogadott váz, szerkezet nélkül a harmónia létrejöttének esélyét talán a leghelyesebb abban feltételezni, hogy azt nem a színpadon kellett kikísérletezni, próba szerencse módon keresgélni, hanem az bennük volt már azt megelőzően, hogy Dukay leütötte az első hangot a zongorán. Mély, kölcsönös és arányos elfogadása egymásnak, a készség és képesség a másik világából a közös metszet feltárására, a készség és képesség a belépésre ebbe a közös világba. Ha ez sikerül, amiként ez alkalommal minden jel szerint történt, onnantól már relatíve egyszerű a helyzet. Instrumentumaik segítségével hangjeleket küldenek onnan bentről a kívül várakozóknak, figyelőknek, kis üzeneteket, amikkel érzékeltetik, milyen tájakon járnak. Invitálnak, akár csatlakozni is lehet hozzájuk, velük barangolni az ismeretlen vidéken, lebegős léptekkel, mert a gravitáció is megváltozott. De a hallgató azt is választhatja, hogy egyszerűen átadja magát a küldött jelek

élvezetének. Lélek-zene. Spirituális rítus. Beavatási szertartás. A művészet legjáva, ami elutasítja a szórakoztatást, nem kikapcsol, hanem be, mégpedig a Lét teljességébe, megismerést és tudást nyújtva.

No, de ideje megérinteni a Start gombot, hadd folytatódjék az előadás.

87

Hópihékként szálló hangok. Zongora, elektronikus effektek, klarinét. Bár hol egyik, hol a másik kerül inkább valamelyest előtérbe, a szokott értelemben vett szólóról nem beszélhetünk, mindenki a harmóniáról harmóniára tartó hullámokhoz járul hozzá. Folytonos változás, anélkül, hogy tartana valamilyen kitapintható irányba. Ugyanakkor természetesen irányítévesztés vagy vesztés sincs, a háttérben olyan feszes szerkezet épül, mintha megírt darab volna. Ezt tudja három zeneszerző valós idejű komponálásban. Végtelenül letisztult, nemes egyszerűség. A hangszeres virtuózokdás fel sem merül bennük, noha bármikor kipenderíthetnének valami ilyesmit is, de ez most nem arról szól. Mester voltuk, egyedi tudások abban nyilvánul meg, hogy a végtelen lehetőségekből spontánul életre keltett hangnak mintha elrendelten éppen ott lett volna mindig is a helye, ahova került. Külön elemzést érdemelne annak követése, milyen rend szerint változik az, hogy egy, kettő, vagy három hangszer játszik. A trió felállásban összesen hétféle lehetőség van, három szóló, három duó és egy trió változat. Ebből csak a fúvós önálló játéka marad ki, tehát hatféle összetételből építik a darabokat. Tekintélyes variabilitás, és mi mindent hoznak ki belőle! Ráadásul a spontaneitás ellenére helyenként olyan az összhang, mintha csupán egy zenész egyetlen hangszeren játszana. Megteremtik a hangzások és a hangszerek harmóniáját – ráadásul élőben, a szemünk és fülünk előtt.

Az első rész mágikus szertartása 52 percig tartott és a kezdet tükörképével fejeződött be. Először a klarinét szállt ki, majd az elektronika, s a legvégén már csak Dukay Barnabás ütött le néhány magányos hangot, gondosan megvárva mindig, míg az előző teljesen elhalt.

A tökéletesség gyengéd érintése, valahol a látómező peremén. Az alkotó alázat nem nagyon észleli, nem vesz róla tudomást, mert behunyt szemmel, lehajtott fejjel áll. Nagy teher ez, nem könnyű viselni.

Néhány impresszió foszlány, tétova hasonlat, botladozó kísérlet annak szavakba foglalására, amit hallhattak a nagyjérdemű egybegyűltek.

Köbgyök zene. Kevés hangból épül. Olyan, mintha utalásszerűen, éppen csak a párlatát szólaltatnák meg annak, ami bennük árad. Nem határozott, netán erőszakos állítás, inkább gyengés érintés, sejtetés. Egy tekintet a sejtés mögötti bizonyosság irányába, amihez mégis így visznek a lehető legközelebb.

Szellősség, ahol tér nyílik a figyelő gondolat beúszására. Nem passzív befogadásra ösztönöz, hanem csatlakozásra invitál.

88 *Zene esszencia.* Az aszú esszencia az összegyűjtött aszú szemekből préselés nélkül, csupán a súlyuk nyomására kicsepegő nektár. Amit hallhattunk, ilyen zene esszencia. Lassan, halkán csordogáló hangcseppek, és mint az aszúnál az édesség, itt a lassúság nem a lényeg, hanem csupán hordozóanyag, tartószerkezet.

Zenei akt. A színpadon három szerény, tartózkodó, szemérmes ember van, lemondva mégis minden védelmet jelentő gesztusról, testtelenül, törekenyen, a póre lélek sérülékenységét vállalva varázsolnak hangokat. A teljes feltárlás, sugárzás a meztelen lélekből. Zenei akt.

Melankolikus zene. A modernitásban melankólia alatt leginkább ok nélküli szomorúságot, kedélybetegséget, depresszióval rokonítható hangulatot értenek. Az egyik legkitűnőbb magyar nyelven írt bölcséleti műben, Földényi F. László *Melankólia* című könyvében⁵ a szerző aprólékosan feltárja a fogalom eredetét és történeti változásait, bár már az elején leszögezi, hogy pontos meghatározást nem lehet adni róla. Természetesen a gyökerek a régi görögökhöz vezetnek, akik a melankóliát a legnagyobb héroszokhoz, filozófusokhoz és művészekhez kötik (mint Empedoklész, Bellerophontész, Héraklész és Aiasz, illetve Hérakleitosz, Szókratész). A melankolikusra úgy tekintenek, mint aki a lét és nemlét határán áll. Élete a földhöz, anyaghoz köti, de bejárása, belátása van a földi léten túli valóságba, és ennek a tapasztalatnak, tudásnak a súlya teszi otthontalanná az emberek világában, elkülönülővé, furcsává a többiek szemébe. Jós, látnok és beavatott. Hát ilyen értelemben melankolikus a Grecsó, Dukay és Tickmayer által megidézett, hangokból szőtt alkotás. Hadd szögezzem le mindjárt, hogy szomorúságról persze szó sincs. Komolyság van benne és méltóság, elrédődő derű, egy magasabb rendű tudásból rávetülő selymes fény.

Kínai kép. Párában ködlő, sejtelmes háttér előtt néhány éles kontúrú forma, teret nyitva a képzetnek. A hasonlat azért sem tűnik erőltetettnek, mert Dukay Barnabás erősen vonzódik a régi kínai kultúrához és filozófiához.

Az esemény második, *Fátyolzenének* nevezett részében csatlakozott a trióhoz Kalafszky Adriána szoprán énekesnő. Grecsó Istvánt régóta foglalkoztatja az emberi hang integrálása a zenéjébe. Tulajdonképpen meglepően sok olyan felvétele, lemeze van, ahol megjelent ez a törekvés. Egyrészt narrációként,

mint a Dream-Car⁶ és a *Tiszteletzene, 1956* című munkáiban, vagy az Aurórában 2015-ben adott koncerten, ahol Szemző Tibor egy kertészeti szakkönyvből olvasott fel részleteket – drámai hatást kelteve. Lewis Jordannel⁷ való tartós együttműködése során az afro-amerikai költő, szaxofonos versei gazdagítják a zenét, legújabb lemezén⁸ pedig saját versei hangzának el Szalontay Tünde előadásában. A *7 ének az utolsó mohikánoknak*⁹ felvételen férfikórus hallható, régi zene stílusban. A nagymarosi Adyton szabadzenei együttlét rendezvényein minden alkalommal voltak a részvevők között énekesnők, ami lehetőséget adott az énekhangnak a szabadzenébe illesztésével folyó kísérletekre. Ezekből a csírákból nőhetett ki a gondolat, hogy a jazz hagyományos ritmikai kötöttségeit maga mögött hagyó új, meditatív – spirituális irányban, ami részben Dukay Barnabással közös munkáiban, részben pl. a „Folyami zene” sorozatban bontakozott ki, helye lehet a hangszerként megszólaló női hangnak. „Kellene egy jó énekesnő” – mondogatta egy ideje. Dukay Barnabáson keresztül került kapcsolatba Kalafszky Adriánával, aki klasszikus énekművész mesterszakonatorátium- és daléneke szakirányon tanult. Repertoárjának alapja az angol reneszánsztól a német barokkig terjed, de belekóstolt már a kortárs zenébe, sőt, részt vett a barokk és a free jazz ötvözésére tett kísérletben is. A klasszikus képzettségű muzikusokazon kisebbségéhez tartozik tehát, akik nem rettennek meg attól, ha nincs előttük kotta.

Dukay Barnabás zongorafutamokkal és a húrokon dobolással nyitja az est második részét, ehhez előbb az elektronika, majd Grensó basszusklarinétja társul, és a harmadik percben csatlakozik az énekhang is. Két fő irányba lehet indulni. A továbbiakban vagy az ének köré szerveződik a zene, és a trió kísérőzenekarrá alakul, vagy az énekhang újabb hangszerként csatlakozik hozzájuk, gazdagítva az akusztikus szövetet. No persze, hogy az utóbbi történt. Kalafszky Adriána bámulatosan alkalmazkodott, illeszkedett be a többiek által már kialakított világba. Nem gondolta, hogy neki folyamatosan énekelni kell, kereste, kívárta – és megtalálta – az alkalmakat, amikor érdemben és alkotó módon járulhatott hozzá csodás, tiszta énekhangjaival a kibontakozó műhöz. A koncertnek ez a része több darabra tagozódott. Az elsőben a fentebb jelzett módon felépülő kvartettet a zongora terelgeti újabb és újabb harmóniák felé, egészen a tizedik perc táján bekövetkező kitörésig, ami pillanatnyi szünet utáni elcsendesülésből, apró hangokból, zörejekből álló építkezés követ, előkészítve egy zongora basszusklarinét duót, amihez aztán társul a lebegő ének és néhány finom elektronikus effekt. A második darabot Dukay éteri zongorahangjai nyitják, mögé a háttérben Tickmayer méhraj zümmögését idéző zúgást üsztat. A szaxofon izgatott, rövid futamokkal lép be, amit orgonahangok

lányítanak, aztán egy ideig Dukay gravitációmentes, lenyűgöző szépségű szólója. Nehéz eldönteni, hogy új darab, vagy az előző folytatása a fuvola-ének duó, de kétségtelenül a test nélküli szépséget viszi tovább. Tobzódás a nyugodt gyönyörben. Befejezésül Kovács Tickmayer István preparált zongorát idéző zöreijehez sóhajtásszerű ének és klarinét hangok társulnak. Aztán az utolsó percekre egyedül marad a zongora, Dukay Barnabás a billentyűket alig érintve zárja a misztériumot. Mintha jelen sem lenne? Jelenléte és annak hatása nem mérhető sem a hangok erejével, sem sűrűségével, ezek nélkül is tonnányi súlyú egész este. A hegy, ami akkor is meghatározza a tájat, ha nincs éppen kőomlás vagy lava, és az éj leszálлтával is csak a körvonalai oldódnak fel, de attól még ott van.

Az egész koncert – néhány kontrasztot képező perc kivételével – méltóságteljes emelkedettségben telt. Szeretkezés a végtelennel. De ez a lassúság, a dallamokat nélkülöző szépség semmiben nem hasonlít a new age olcsó édességére, a gerincen lecsúszó langyos váladék keltette viszolygásra. Az eszméletlen tempóban rohanó, a sebesség mámorában vergődő világban egy másik dimenzió visszavétele, felmutatása, határozott, erős állítás a kontemplatív szemlélet értelme, jogosultsága mellett.

Koncert volt? Inkább rítus, beavatási szertartás. Bizonyíték arra, hogy létezhet, létezik a megismerést közvetítő művészet. Ezt az ajándékot kapták, akik ott voltak az Opus Jazzklubban, és az élmény remélhetően még sokáig elkíséri őket.

De elhalt az utolsó hang is, befejeződik, összezáródnak az eddig védőn főlénk boruló angyalszárnyak. Némi csend után eszmélés, felhangzik a taps. Valamilyen módon ki kell fejezni az elismerést, azt, hogy ez bizony nagyon jó volt. De itt és most ez valahogy illetlennek tűnik. Felvetek egy gondolat-kísérletet arra, miként lehetne a közönség részéről lágyabban lezárni az ilyen megrendítő élményt nyújtó, katartikus művészi eseményeket, kevésbé élessé tenni a visszatérést a mindennapok világába. El kellene felejteni a tapsot, ami helyénvaló egy akrobata mutatványt követően, itt inkább durva törést okoz, hirtelen földre huppanást. Időt kellene még hagyni ülve maradvány kis csendre, a befogadás néma befejezésére, akár hosszú percekben át. Aztán amikor ki-ki ezt elvégezte magában, feláll, hangtalanul meghajol a színpad felé, és távozik. Kinn, egy másik térben még össze lehetne gyűlni, lassan oldódva, mosolyogva biccenteni valaki felé, kortyolni egy jó italt, rágyújtani, és lehet kezdeni keresni halk, illő szavakat.

Én is mélyen meghajolok, bizonytalanul intek a kezemmel, és tétova léptekkel elindulok.

Epilógus. A koncertet a nézőtéren végighallgatta Kurtág György, és azt mondta, ilyen ihletett zenét már régen hallott.

¹ <https://crystalbridges.org/blog/silence-accurate-thinking-mark-rothko/>

² *Hallomások* címen jelent meg CD-je is Dukay Barnabásnak a BMC-nél. (BMC CD 147, 2010)

³ Németh Zsolt: *Hátrahagyott dolgok apály idején. Új Forrás*, 2017/4.

⁴ Krasznahorkai László: *Az ellenállás melankóliája* című könyvének kezdő mondata.

⁵ Földényi F. László: *Melankólia*. Magvető, Budapest, 1984.

⁶ Grencsó Surprise Kollektív: *Dream-Car*. Adventure music. Szerzői kiadás, 2003.

⁷ Grencsó Open Collectivewith Lewis Jordan: *Szöttes fekete-fehérben*. BMC CD 161. 2009.

Grencsó Open Collectivewith Lewis Jordan: *Local Time*. BMC CD 181. 2011.

Grencsó Open Collective: *IV free musicpieces*. Magánkiadás, év megjelölés nélkül.

⁸ GrencsóPoetryCollective: *Ajtótól kapuig*. Hunnia Records és Adyton Records. HRCD 1903. 2019.

⁹ Grencsó Kollektíva Plusz: *7 ének az utolsó mohikánoknak*. Szerzői kiadás, 2001.

